

О. М. Коберник, Інститут природничо-математичної та технологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЖИТТЄВИХ ЗАДАЧ

Коберник О. М.

Формування морально-ціннісних орієнтацій учнів у процесі розв'язування життєвих задач

У статті на основі аналізу філософської, соціологічної та психолого-педагогічної літератури розкривається сутність поняття морально-ціннісних орієнтацій як спрямованість особистості на засвоєння моральних цінностей суспільства, що регулюють поведінку людини в усіх сферах її суспільного життя й орієнтацію на них у процесі задоволення своїх потреб. Система морально-ціннісних орієнтацій розглядається як система особистісних спрямувань щодо наявних у даному суспільстві духовних цінностей.

Обґрунтовується модель формування в учнів морально-ціннісних орієнтацій у процесі розв'язування життєвих задач.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, формування, система морально-ціннісних орієнтацій, життєва задача.

Коберник А. М.

Формирование морально-ценностных ориентаций учеников в процессе решения жизненных задач

В статье на основе анализа философской, социологической и психолого-педагогической литературы раскрывается сущность понятия морально-ценностные ориентации как направленность личности на усвоение нравственных ценностей общества, регулирующих поведение человека во всех сферах его общественной жизни и ориентацию на них в процессе удовлетворения своих потребностей. Система морально-ценностных ориентаций рассматривается как система личностных устремлений личности в соответствии с духовными ценностями общества.

Обосновывается модель формирования у учащихся морально-ценностных ориентаций в процессе решения жизненных задач.

Ключевые слова: ценностные ориентации, формирование, система морально-ценностных ориентаций, жизненная задача.

Постановка проблеми. Утвердження в суспільній та індивідуальній свідомості орієнтації на моральні цінності, головна функція яких створення високо духовної значущої для людини картини світу, дозволить забезпечити підняття статусу України як зрілого європейського суспільства, об'єднаного духовними ідеями і цінностями. Такий перехід до нової якості суспільства можливий за умови, якщо воно не тільки задекларує орієнтацію на моральні ідеї і цінності, але й у самій суспільній та індивідуальній свідомості формуватимуться такі морально-духовні ціннісні орієнтації, які стануть стратегічними цілями розвитку суспільства і спонукатимуть людей до партнерської співпраці, соціальної діяльності, забезпечать інтеграцію суспільства, сприятимуть формуванню духовно зрілої гармонійної особистості, здатної за будь-яких умов життєдіяльності здійснювати свій морально усвідомлений соціально адаптований життєвий вибір.

Соціум повинен володіти певним набором ціннісних орієнтацій, з яких особистість буде обирати своє індивідуальне моральне кредо. Необхідною передумовою всебічного формування людини і вироблення її морально-світоглядної позиції є різноманітність вибору цінностей.

Особливість сучасної ситуації полягає в тому, що діти змушені вирішувати життєво важливі проблеми в умовах зростання егоцентризму, культу сили та досить жорстоких відносин між людьми. За таких обставин проблема виховання у молодого покоління морально-ціннісних орієнтацій набуває особливого значення. Актуальність вивчення цієї проблеми та пошуку продуктивних механізмів виховання морально-ціннісних орієнтацій ми вбачаємо і в тому, що становлення духовного життя суспільства можливе лише за умов, якщо в освітньому процесі протягом усіх років навчання враховуватимуться та виховуватимуться ціннісні орієнтації учнів.

Становлення морально-ціннісних орієнтацій учня, як виховний процес, є залученням особистості до створеної людством системи моральних цінностей, що бере початок у сім'ї і триває протягом усього життя людини. Поглиблення кризи сім'ї в умовах сьогодення знижує її виховний потенціал. Негативно

впливає на систему ціннісних орієнтацій, світогляд і життєві пріоритети громадян, соціальний фон виховання дітей та учнівської молоді, що залишається недостатньо сприятливим. Проблема морально-ціннісного розвитку особистості загострюється також внаслідок поширення низькопробних взірців культури, які негативно впливають на нестійку психіку молодих людей, збуджують її, викликають відповідні поведінкові реакції. Все це посилює навантаження на психіку зростаючої особистості, деформує її духовну сферу, гальмує позитивну соціалізацію.

Аналіз останніх досліджень. Проблема цінностей і ціннісних орієнтацій була предметом дослідження у філософсько-аксіологічному (Т.Аболіна, О.Дробницький, А.Єрмоленко, І.Зязюн, П.Ішатенко, М.Каган, В.Луїай, В.Малахов, І.Нарський, Л.Столович), соціологічному (Л.Богомолів, Г.Дюркгейм, Н.Наумова), психологічному (К.Альбуханова-Славська, І.Бех, Л.Божович, М.Боришевський, М.Заброцький, І.Кон, Д.Леонтєв, О.Леонтєв, Л.Смірнов, В.Тугарінов, І.Тюріна, В.Ядов) та педагогічному аспектах (І.Бех, І.Білецька, Г.Ващенко, О.Вишневський, М.Казакіна, В.Караківський, М.Сметанський, О.Сухомлинська, О.Рудницька та інші).

Цілий ряд проблем, пов'язаних з морально-ціннісним вихованням в Україні, знайшли своє відображення у „педагогіці миру”, виховному напрямі, ініціаторами якого стали провідні вітчизняні науковці: О.Сухомлинська, І.Бех, О.Безкоровайна та ін.

Процес становлення і розвитку моральних цінностей учнівської та студентської молоді став предметом дослідження Г.Іванової, О.Рудіної. Вплив колективу на цей процес обґрунтували М.Казакіна, Е.Помиткін. Важливі аспекти морального розвитку особистості та механізми формування моральних цінностей і ціннісних орієнтацій розкрито у працях І.Беґа, В.Галузьяка, А.Донцова, В.Тюріної, Є.Научитель.

Останнім часом у дисертаційних роботах представлено дослідження, які свідчать про увагу вчених-педагогів до проблеми морально-ціннісного виховання учнів у процесі вивчення окремих шкільних дисциплін та спецкурсів

(В.Плахтій, О.Ціхоцька, І.Шевчук), у роботі шкільної психологічної служби (І.Гоян, Т.Кириченко), виховання моральних цінностей засобами позакласної та позашкільної роботи (К.Журба, В.Шахрай).

На перехресті наукових напрямів вивчення життя людини як психологічної реальності і дослідження особистості як неповторного феномена буття однією з ключових проблем педагогіки стає виховання морально-ціннісних орієнтацій.

Мета статті. Розкрити технологію формування морально-ціннісних орієнтацій учнів у процесі розв'язування життєвих задач.

Виклад основного матеріалу. Ціннісні орієнтації охоплюють усі сфери діяльності людини, сприяють осмисленню найбільш суттєвих сторін її способу життя, розкривають стилі взаємовідносин особистості і суспільства. У структурі та самоусвідомленні особистості надзвичайно важливі морально-ціннісні орієнтації, оскільки саме вони відображають її людські характеристики, які багато в чому визначаються системою цінностей людини, їх змістом, спрямованістю та співвіднесеністю з конкретно-історичними суспільно-політичними умовами. Система морально-ціннісних орієнтацій – це та ланка, яка поєднує суспільство з особистістю і визначає, в ім'я чого відбувається та чи інша діяльність і якими засобами вона реалізується.

Як філософське і соціологічне поняття, цінність означає, по-перше, позитивне чи негативне значення будь-якого об'єкта, на відміну від його екзистенціальних і якісних характеристик (предметні цінності), по-друге, нормативну, оцінну функцію явищ суспільної свідомості (суб'єктивні цінності). У галузі спеціальної психології це сфера соціалізації індивіда, його адаптація до групових норм та вимог; в загальній психології – дослідження мотиваційних структур життєдіяльності, механізмів поведінкової діяльності людини та їх регуляція.

Як підкреслює Д.Леонт'єв, поняття «цінності» можна зарахувати до трьох різних груп явищ і, відповідно, до трьох форм існування цінностей: суспільні цінності-ідеали, сформовані суспільною свідомістю в уявленні про

досконалість у різних сферах життя; реальне втілення цих цінностей у дійсності; мотиваційні структури особистості, що стимулюють її до реального втілення в поведінці та діяльності суспільних ціннісних ідеалів [5, с.37].

Кожна людина має свій набір життєвих цінностей і свою діяльність завжди будує у відповідності з нормативами і цінностями. Без усвідомлення людиною змісту цінностей, якими вона керується, неможливо визначити цілі її діяльності. Саме цей суб'єктивний аспект вироблення цілей суспільної діяльності людей і відображається категорією ціннісних орієнтацій.

Включення ціннісних орієнтацій у структуру особистості дає можливість встановити загальні соціальні детермінанти, які мотивують поведінку, витоки їх слід шукати в соціально-економічній природі суспільства, його моралі, ідеології, культурі, в особливостях соціально-групової свідомості того середовища, в якому відбувався процес формування соціальної індивідуальності і де проходить постійне життя людини.

Категорія «морально-ціннісних орієнтацій» – своєрідний фокус, у якому перетинаються різні погляди на особистість. У ній переплітаються основні поняття філософії, соціології, соціальної психології і педагогіки, що співвідносяться з процесами соціалізації, ідентифікації та індивідуалізації особистості, розвитку її потреб, формування ідеалу, визначення спрямування та ін.

Морально-ціннісних орієнтацій виникають і формуються в результаті взаємодії особистості з тими чи іншими сторонами дійсності, з системою знань, норм і спрямовані на перспективу, на визначення майбутньої лінії поведінки. І.Бех підкреслює, що сучасне розуміння сутності морально-ціннісних орієнтацій ґрунтується на методологічному підході, який розглядає природу особистісної цінності як суб'єкт-об'єктне утворення, що належить одночасно і суб'єктові, й об'єктивному життєвому світу [1, с.9]. Соціальними передумовами морально-ціннісних орієнтацій вважаються наявні в суспільстві ідеологічні утворення і соціальні інституції, які задають і транслиують суб'єкту об'єктивні смисли його існування: філософські та етичні погляди, твори мистецтва,

система законів, нагород, заохочень і покарань, традиції, громадська думка, батьківські настанови тощо [1, с.10].

Морально-ціннісні орієнтації утворюються на основі системи особистісних моральних цінностей, мають єдину систему значень і є найважливішим елементом у структурі особистості. В них відображається вибіркове суб'єктивне ставлення особистості до об'єктивних умов її життя.

Морально-ціннісні орієнтації – це загальне прагнення суб'єкта, спрямоване на соціальні моральні цінності, які виражають внутрішній світ особистості і, не завжди обов'язково, виконують роль, яка організує, спрямовує та регулює поведінку. Саме вони диктують особистості правила, норми, принципи поведінки відповідно до того соціального оточення, в якому протікає її діяльність.

Розглядаючи морально-ціннісні орієнтації з позиції теорії відносин, науковці вважають, що вони є конкретними проявами ставлення особистості до навколишнього середовища і є системою визначених настанов, які регулюють поведінку особистості у кожному конкретному випадку. Особливе значення має зв'язок ціннісних орієнтацій зі спрямованістю особистості на соціальні та власні моральні цінності. Саме через цю спрямованість і можливе реальне вираження ціннісних орієнтацій [5].

Отже, морально-ціннісні орієнтації – це поняття, яке відображає позитивну або негативну значущість для особистості таких явищ соціальної дійсності, як моральні принципи, вимоги, норми і правила, які регулюють суспільну й особистісну діяльність людини, її поведінку з погляду відповідності мотивів і прагнень інтересам і потребам суспільства; це спрямованість особистості на засвоєння моральних цінностей суспільства, які регулюють поведінку людини в усіх сферах її суспільного життя й орієнтацію на них у процесі задоволення своїх потреб.

Систему морально-ціннісних орієнтацій можна розглядати як систему особистісних спрямувань щодо наявних у даному суспільстві духовних цінностей. Вона є не просто певною сумою знань, а цілісною системою

когнітивних утворень (уявлень, понять, ідей), які пов'язані з певними емоційно-вольовими компонентами. Як результат, така система поєднує всю сукупність переконань, ідеалів, ідей, заборон, які особистість приймає за свої внутрішні моральні орієнтири. Проте, враховуючи всю відносну самостійність цих орієнтирів, вони мають у цілому соціогенну природу, адже на них безпосередньо впливає суспільна система моральних цінностей. Основними компонентами систем моральних цінностей є моральні норми, ідеали, морально-етичні принципи, філософські та релігійні ідеї.

Змістову основу морально-ціннісних орієнтацій, на думку більшості науковців, становлять: доброта, свобода, відповідальність, справедливість, повага до людської гідності, людяність, миролюбність, милосердя.

Виокремлені складові змісту морально-ціннісних орієнтацій – це складна система, компоненти якої знаходяться у тісному зв'язку та постійній взаємодії. Індивідуально-особистісна система морально-ціннісних орієнтацій асимілює всі ці цінності в свідомості індивіда. Морально-ціннісні орієнтації виступають еталоном оцінки явищ і тому ці знання функціонують як ідеальна модель власної поведінки особистості.

Ефективність процесу виховання морально-ціннісних орієнтацій значною мірою залежить від сили і характеру впливу педагога на особистість дитини, від професійно-педагогічної підготовленості вчителя, його уміння користуватися широким арсеналом методів виховання, які А.Макаренко назвав “інструментом дотику до особистості” [6, с.56].

У виховному процесі необхідно забезпечити включення дитини у виховну діяльність, точніше у самодіяльність, яка розгортається під дією педагогічних впливів. Внаслідок цього має бути досягнутою в кінцевому підсумку основна мета – перетворення вихованця в суб'єкта такої діяльності. Дана проблема знаходить своє вирішення, як показали дослідження, завдяки включенню вихованця у процес розв'язування життєвих задач. Цей метод поєднує у собі новітні ідеї педагогічної та вікової психології щодо джерел, рушійних сил та закономірностей розвитку підростаючої особистості.

На відміну від традиційних методів, метод розв'язування життєвих задач створює природну необхідність приймати рішення самостійно, розвиваючи внутрішню потребу моральної поведінки без зовнішнього примусу, а також забезпечує таку операційну систему впливів, яка робить виховний процес достатньо керованим і прогнозованим.

Аналізуючи мотиви своєї поведінки, школяр дотримується обміркованих дій, тобто, вдаючись до самоаналізу, розв'язує певну життєву задачу. А це, в свою чергу, створює міцне підґрунтя для усвідомленої моральної поведінки за будь-яких життєвих обставин. Тобто, крім розвивальної функції, метод розв'язування життєвих задач виконує й організаційну (певний спосіб організації виховної дії і діяльності учня щодо її сприйняття), якої бракує традиційним методам.

Та чи інша педагогічна задача може розв'язуватись одним або ж сукупністю виховних методів. Тому можна вважати, що виховний метод у дії – це і є процес розгортання виховної діяльності вихованця. Виховуюча задача є основним засобом об'єднання зусиль вихователя і вихованця, в результаті чого досягається їх мета. Тому є підстави вважати її дійсним виховним методом.

На основі характерологічних особливостей задачі та вивчення різноманітних підходів до їх розгляду та класифікацій виділяють наступні типи життєвих задач: 1) задачі на вибір способу поведінки; 2) задачі на вибір стилю поведінки під „тиском середовища”; 3) задачі на вибір стратегії життя; 4) задачі на зростання самостійності; 5) задачі на взаємостосунки у сім'ї; 6) задачі на стимулювання самовиховання; 7) задачі на створення ситуації успіху; 8) задачі на вияв докору сумління; 9) задачі на прояв самокритики; 10) задачі на прояв витримки і ввічливості; 11) задачі на прояв довіри; 12) задачі на переживання своєї провини; 13) задачі на прояв відповідальності; 14) задачі на вияв свого ставлення до людини [3].

Із введенням у виховний процес перерахованих життєвих задач розв'язується проблема розкриття логіки засвоєння вихованцем зовнішніх вимог і моральних норм. Тільки розкривши процес інтеріоризації суспільної

моралі, можна сподіватись на ефективність виховної роботи. Оскільки в даному процесі особлива роль належить власній активності особистості, її діяльності, розв'язання життєвої задачі повинне ґрунтуватись на ціннісному усвідомлено-емоційному ставленні суб'єкта до засвоєного етичного змісту.

Набуваючи вмінь та навичок розв'язувати життєві задачі, вихованець розвиває в собі якості з орієнтацією на майбутнє, тобто здатність і готовність самовдосконалювати себе. Проте на сьогодні ще немає розгорнутої системи уявлень про процес розв'язання таких задач. Вона пов'язана не лише із закономірностями пізнавальних процесів індивіда, а перш за все з доцільним викликом необхідних емоційних переживань, їх регуляцією і перетворенням у ті чи інші когнітивно-чуттєві комплекси як психологічні відповідники особистісних цінностей виховання.

При розв'язуванні життєвої задачі дитина ставиться в умови вільного морального вибору. Причому завжди передбачається кілька можливих варіантів поведінки. Головна особливість подібних задач вбачається в тому, що їх розв'язок розрахований лише на активність школяра. У цілому ж функції таких виховуючих задач зводяться до вияву і випробування на міцність уже сформованих ціннісних орієнтацій. Наш же підхід до проблеми виховуючих задач полягає в активному впливові вихователя на вихованця з метою свідомого прийняття останнім моральної вимоги.

На підставі наукового уявлення про задачу, її характеристики та особливості ми визначили структуру виховуючої задачі, яка дозволяє логічно описати процес її розв'язання, а також сконструювати модель вирішення задач такого типу. При створенні нашої моделі ми виходили з того, що для досягнення певної мети особистісну задачу мусять вирішувати спільно вихователь і вихованець. При цьому вихователь як суб'єкт дії, а ним може бути і дитячий колектив, спрямовуючи свою діяльність на вихованців як на об'єкт дії, викликає в них відповідну емоційно-інтелектуальну активність, що веде до розв'язку задачі з самовиховання, а тому вони є одночасно і суб'єктами власного виховання.

В загальному процесі вирішення життєвих задач включає в себе три основні етапи:

1) аналітичний етап, який починається з аналізу і оцінки ситуації, що склалася, і закінчується формуванням самої задачі, що підлягає розв'язанню;

2) конструктивний етап, коли плануються способи вирішення вже поставленої задачі, розробляється конкретний проект цього рішення;

3) виконавчий етап, який пов'язаний з реалізацією задуму, з практичним втіленням розробленого “проекту”.

У своїй сукупності названі етапи утворюють процесуальну структуру вирішення, тобто своєрідний “цикл” діяльності, схема якого запропонована на рис. 1.

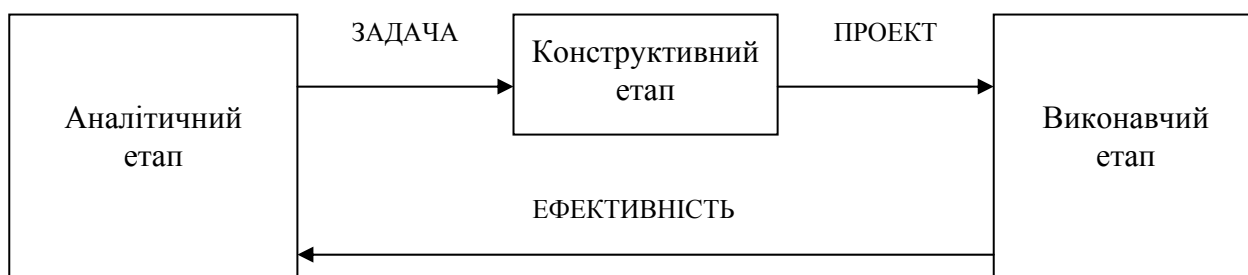

Рис. 1 Структурно-функціональна модель процесу розв'язування життєвої задачі

Перший етап розробки рішень – це, очевидно, сама постановка конкретної задачі, яку необхідно вирішити. Якщо говорити про умови виникнення завдання, то головне тут – наявність певної проблемної ситуації, існуючої об'єктивно (С.Рубінштейн, О.Матюшкін).

Задачі не виникають самовільно, за суб'єктивним бажанням людини. Задачі виникають у діяльності. Процес досягнення мети здійснюється завжди в певних, об'єктивних умовах, сукупність яких утворює певну ситуацію діяльності.

Ситуація, в якій відбувається досягнення мети, – це завжди певний фрагмент діяльності вихованця, деяке реальне (те, що можна спостерігати) явище або подія, сукупність обставин, стан справ, узятий у всьому багатстві їх

конкретності. Коли школяр зустрічається з проблемною ситуацією, який би характер вона не носила, він вимушений зробити її предметом свого аналізу: з'ясувати причини, які створили цю ситуацію, визначити її характер і спробувати знайти потрібний спосіб досягнення своєї мети. Він має ніби піднятися над ситуацією, або, інакше кажучи, рефлексивно відобразити цю ситуацію і самого себе в ній. Результатом такого аналізу як раз і є постановка задачі, яку вимагається вирішити в умовах даної ситуації.

Отже, процеси, які розгортаються на аналітичному етапі розв'язування виховуючої задачі, включають аналіз ситуації, аналіз суперечностей, що виникли, аналіз умов і причин, які зробили ситуацію проблемною. Цей етап можна було б також назвати і етапом формування конкретних задач, які підлягають вирішенню, оскільки він завершується саме постановкою таких задач.

Після того, як проблемна ситуація проаналізована і задача поставлена, починається другий етап вирішення – етап проектування способів і засобів педагогічного впливу, досить ефективних для досягнення мети в умовах, що склалися. Це вже власне конструктивний етап діяльності вчителя.

На етапі розробки способів вирішення задачі учень з допомогою вчителя нібито заздалегідь “програє” ті реальні ситуації, в які він потрапив. Методичний проект, який створюється з боку вчителя на цьому етапі, включає в себе як предметний зміст майбутньої діяльності учнів, так і її форму.

Заключний етап вирішення життєвої задачі – це етап практичної реалізації запланованого вирішення, який характеризується безпосередньо взаємодією вчителя і учнів, прямим контактом між ними, організацією діяльності школярів, в результаті якої формуються їхні ціннісні відносини, засвоюються моральні норми поведінки. У межах виконавського етапу виділяють чотири так звані кроки, які необхідно пройти для повного розв'язання життєвої задачі. Для кожного з них визначається конкретна мета дії вихователя, тактика, спрямованість, зміст, спосіб пред'явлення та умови здійснення дії, а також характер реагування суб'єкта діяльності. Щоб зрозуміти

необхідність і важливість цих параметрів, дамо коротку характеристику кожному з них.

Визначення мети – початковий, визначальний фактор у процесі розв'язування життєвої задачі. Адже результат її розв'язання залежить від правильно сформованої і сформульованої мети дії вихователя, оскільки виконує структурну і системоорганізуючу функції, бо завдяки науковому підходу до її формування створюється спочатку структура як внутрішня форма організації діяльності, а після цього і її система, якій притаманна не лише внутрішня організація в статиці і динаміці, а й зовнішнє спрямування. Нерозробленість, невміння формулювати або вибирати оптимальну в умовах, що склалися, мету на конкретному етапі з позицій перспективних цілей приводить до неправильного розв'язання життєвої задачі і в загальному до недосягнення мети виховання.

Необхідною умовою досягнення мети дії виступає тактика, яку необхідно виробляти вчителю у процесі розв'язування вихованцем життєвої задачі. Вона включає в себе способи, прийоми досягнення тієї мети, яку ставить перед собою педагог на кожному з кроків на шляху до вирішення задачі.

Засобом реалізації мети виступає спрямованість дії. У процесі розв'язування життєвих задач спрямованість дії може бути особистісною, поведінковою або їх поєднанням. За особистісної спрямованості аналізуються і оцінюються мотиви, властивості об'єкта дії, за поведінкової – його вчинки.

Тактика дії розкривається через зміст дії. В загальному зміст розуміється як суть, внутрішня особливість дії вихователя по відношенню до вихованця, тобто це призначення тієї тактики, яку він обрав. Це сукупність елементів і процесів, що є необхідними на певному кроці вирішення задачі.

Спосіб пред'явлення дії – це прийом або система прийомів, яка дає можливість зробити що-небудь, досягти бажаного результату. Він може бути прямим і опосередкованим. За прямого способу пред'явлення вихователь безпосередньо звертається до того учня, яком належить розв'язати ту чи іншу моральну задачу. Для прямого способу дії характерні імперативність,

визначеність, конкретність, однозначність. При опосередкованому способі дії вплив на вихованця здійснюється через колектив.

Умови здійснення дії теж впливають на процес вирішення життєвої задачі і безпосередньо на його результат. На кожному кроці до досягнення мети умови здійснення дії можуть змінюватись, оскільки дія може відбуватись у колективі і поза ним.

Окрім тактики, спрямованості, змісту, способу пред'явлення, умов здійснення дії при розв'язуванні життєвої задачі особливо важливе місце має характер реагування об'єкта дії, тобто вихованця. Адже саме його поведінка виступатиме показником досягнення мети чинавпаки. Мета життєвої задачі не може бути успішно досягнутою лише діями педагога, навіть найдосконалішими, які спрямовані на активне осмислення вихованцями моральних знань та відповідних ситуацій як таких, тобто відчужених від них.

Повне розгортання життєвої задачі відбувається у тому випадку, коли вона виступає в гранично ускладнених умовах, тобто коли вимога, що висувається, повністю не приймається окремим вихованцем або групою, в результаті чого відбувається порушення їх спільної діяльності

Ефективність та результативність використання методу розв'язування життєвих задач у процесі формування ціннісних орієнтацій в підростаючій особистості залежить від правильної організаційної та цілеспрямованої діяльності педагога. Для належного вирішення цих завдань вчитель повинен опанувати певним досвідом, сукупністю знань, що забезпечить його науково-теоретичну, психологічну та практичну готовність до реалізації даного виховного методу на практиці, а також проводити кропітку підготовчу роботу щодо формування у вихованців умінь вирішувати задачі життєвого характеру. Саме наявність чи відсутність вище вказаних показників свідчить про компетентність педагога у питанні формування ціннісних орієнтацій методом розв'язування життєвих задач.

Висновки. Отже, щоб забезпечити дієвість методу розв'язування життєвих задач у формуванні морально-ціннісних орієнтацій учнів, педагогу

необхідно в першу чергу разом з дитиною аналізувати ситуації, які суттєві для неї з точки зору її особистісного розвитку та вікових особливостей, але не пропонувати при цьому ніяких рішень. Особливістю технології, яка використовується при цьому, є такий тип поведінки вихователя, який стимулює вичленення учнем різноманітності альтернативних підходів до ситуації, коли кожен підхід є творчим. Тут немає правильних і неправильних варіантів розгляду ситуації, і будь-яка точка зору приймається і використовується вчителем. Школярі виступають тут в якості дослідників, вони вивчають ситуацію з точки зору різноманітності і динаміки афективних станів – як своїх, так і інших учасників ситуації.

Перспективи подальших розвідок у даному питанні вбачаємо у дослідженні методики формування морально-ціннісних орієнтацій шляхом розв'язування життєвих задач стосовно учнів різного віку, підготовку класних керівників до застосування методу розв'язування життєвих задач у виховній діяльності.

Література

1. **Бех І.Д.** Духовні цінності в розвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1(14). – С. 124–129.
2. **Бех І.Д.** Проблема методів виховання в сучасній школі / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 4. – С. 136-140.
3. **Білецька І.О.** Моральне виховання: традиції, проблеми, інновації / І.О.Білецька. // Рідна школа. – 2002. – №5. – С. 42-44.
4. **Коберник О.М.** Методи і засоби особистісно орієнтованого виховання / О.М.Коберник. – Умань : СПД Жовтий, 2009. – 140 с.
5. **Леонтьев Д.А.** От социальных ценностей к личностным: социогенез и феноменология ценностей в регуляции деятельности / Д.А.Леонтьев. // Вестник МГУ. Сер. 14. Психология. – 1996. – №4. – С. 35–44.
6. **Макаренко А.С.** Методика організації виховного процесу / А.С.Макаренко. // Твори в 7 т. Т. 5. – К.: Рад.школа, 1987. – 382 с.

Kobernik O.M.

Forming of students' moral and value orientations during solving the living problems.

The article is based on the analysis of philosophical, sociological, psychological and pedagogical literature reveals the essence of the concept of moral and value orientations as the focus on individual learning moral values of society that regulate the person's behaviour in all spheres of public life during the process of meeting their needs. The system of the moral and value orientations is considered as a system of personal tendencies concerning the moral values in this society.

The model of formation of students' moral values in the process of solving living problems is grounded.

Key words: moral values, formation, the system of moral values, living problems.

Відомості про автора

Коберник Олександр Миколайович – доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту природничо-математичної та технологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.